

requirements for professional training of specialists in the financial and economic field. The main components of these groups are singled out and their theoretical and methodological substantiation is given.

It has been established that the essential specificity of socio-economic systems is the presence of partial or complete uncertainty, risk and competition, which requires the use of expert assessments and knowledge of experts in a particular field of the economy.

Key words: specifics, socio-economic systems, pedagogical systems, information technology teaching, requirements, uncertainty.

Стаття надійшла до редакції 18.05.2017 р.

Прийнято до друку 27.06.2017 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Караман О. Л.

УДК 37.015.31:316.362

Я. І. Юрків

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ, ЯКІ ЗАЗНАЛИ НАСИЛЬСТВА У СІМ'Ї

Ускладнення економічної й соціокультурної ситуації в Україні на сучасному етапі, докорінні зміни в соціальній та духовно-моральній сферах українського суспільства загострили проблеми сім'ї, а саме: безробіття батьків; погані житлові умови; зростання кількості неповних, асоціальних сімей; негативний психологічний клімат у сім'ї; непорозуміння між батьками, чвари; низький рівень соціальних знань, умінь та навичок членів сім'ї; незнання батьками психолого-педагогічних вікових особливостей дітей; відсутність педагогічної культури тощо. Усе це зумовлює виникнення такого негативного явища, як насильство у сім'ї [3].

На сьогодні українське суспільство визнає існування проблеми насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми, а також – необхідність здійснення комплексу систематизованих, послідовних кроків щодо удосконалення системи попередження та подолання цих явищ. Прийнято ряд законодавчих актів, спрямованих на попередження насильства у сім'ї та над дітьми, але фахівці соціальної сфери не завжди готові до виконання функцій, які покладає на них держава, часто – через нестачу кваліфікованої професійної підготовки, яка допомогла б виявляти насильство на ранніх стадіях, вчасно ідентифікувати тих, хто від нього страждає, надавати якісну допомогу сім'ям та окремим їхнім членам, у першу чергу – дітям.

Проблема насильства над дітьми в сім'ї не є новою. Правові, соціальні, психологічні та медичні аспекти попередження насильства в

сім'ї представлені в роботах В. Бондаровської, О. Кочемировської, Г. Лактіонової, Ю. Онишко, Р. Хаар, Г. Христова та ін. Розробляють методичні рекомендації та корекційні програми для працівників соціальної сфери, використовуючи вітчизняний і світовий досвід, І. Дубиніна, В. Міленко, Ю. Онишко, Л. Смылова, М. Ясиновська та ін.

Питання професійної підготовки працівників соціальної сфери розглянуті в роботах С. Архипової, О. Безпалько, В. Бочарової, М. Галагузової, І. Зверєвої, А. Капської, Л. Міщук, А. Мудрика, В. Поліщук, Н. Нікітіної, В. Сластьоніна, С. Харченка та ін.

Проведений нами аналіз літератури з проблем підготовки працівників соціальної сфери до професійної діяльності дозволяє зробити висновок про те, що їх підготовка не повною мірою орієнтована на роботу з профілактики, виявлення та запобігання насильству над дитиною в сім'ї, практично не порушується питання про специфічні особливості і труднощі, з якими стикається фахівець, який працює з даною категорією. Вивчення ситуації професійної підготовки свідчить про те, що рівень професійної компетентності працівників соціальної сфери не забезпечує повною мірою необхідний ступінь готовності фахівців до виконання всієї сукупності ролей і функцій в роботі з дітьми, які зазнали насильства у сім'ї. Таким чином, є всі підстави, що свідчать про актуальні потреби в розробці теоретичних і практичних шляхів вдосконалення професійної підготовки працівників соціальної сфери, готового до роботи з дітьми, що стали жертвами насильства та їхніми сім'ями.

Отже, метою нашої статті є розкриття особливостей процесу підготовки майбутніх працівників соціальної сфери до роботи з дітьми, які зазнали насильства у сім'ї.

На наш погляд, процес підготовки працівників соціальної сфери до роботи з дітьми, які зазнали насильства у сім'ї має бути успішним, якщо він буде організований як система, компоненти якої у своїй сукупності забезпечать ефективність змісту, форм і методів навчання працівників соціальної сфери щодо їхньої готовності до цього виду діяльності.

Система підготовки працівників соціальної сфери до роботи з дітьми, які зазнали насильства у сім'ї передбачає курс «Соціальна робота з дітьми, які зазнали насильства у сім'ї». Розроблений курс спрямований на розкриття сучасних концептуальних імперативів щодо соціальної роботи з дітьми, які зазнали насильства у сім'ї та підготовки працівників соціальної сфери до практичної діяльності. Курс базується на міждисциплінарному підході в соціальній роботі та побудований з урахуванням професійної, методичної, особистої компетенції фахівця.

Метою курсу є підготовка працівників соціальної сфери до роботи з дітьми, які зазнали насильства у сім'ї.

Завдання курсу:

1. Ознайомити із поняттям «насильство», причинами, видами.
2. Проаналізувати нормативно-правову базу державної допомоги дітям, які зазнали насильства у сім'ї.

3. Дати уявлення про державну допомогу в закладах системи соціального захисту населення, освіти, охорони здоров'я та соціальних служб.

4. Оволодіти дослідницькими, прогностичними, проектувальними, профілактичними, корекційними, реабілітаційними технологіями роботи з дітьми, які зазнали насильства у сім'ї.

5. Підвищити рівень обізнаності працівників соціальної сфери щодо поведінкових та психологічних наслідків жорстокого поводження з дитиною.

6. Відпрацювати базові навички спілкування з батьками та піклувальниками дитини, постраждалої від жорстокого поводження.

7. Надати працівникам соціальної сфери інформацію щодо практичних технологій профілактики жорстокого поводження з дітьми та насильницької поведінки.

8. Сформувати та закріпити у працівників соціальної сфери практичні навички щодо запровадження технологій профілактики насильницької поведінки, форм та проявів жорстокості щодо дітей у закладах та установах освіти.

Наприкінці курсу працівники соціальної сфери повинні **знати**: визначення насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми, а також форми цих явищ; можливі дії фахівця, спрямовані на попередження насильства в сім'ї щодо дитини; основні фізичні та психологічні прояви наслідків насильства щодо дитини; можливі методи і форми виявлення фактів жорстокого поводження з дитиною; психологічні основи організації бесіди з дитиною, постраждалою від жорстокого поводження; перелік органів та служб, що діють у сфері попередження насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми, а також межі їхньої компетенції.

Фахівці також повинні набути **вмінь**: користуватися набутими теоретичними знаннями та застосувати їх у практичній роботі; встановлювати доцільні стосунки з клієнтами, враховуючи їхні вікові та індивідуальні особливості; здійснювати корекційну роботу з особами схильними до насильства; розробляти шляхи профілактичної роботи серед сімей, які схильні до насильницьких дій відносно дітей; проводити первинну бесіду з дитиною, постраждалою від жорстокого поводження; оцінювати ситуацію в родині та наявність жорстокого поводження щодо дитини шляхом спілкування з батьками та піклувальниками; складати індивідуальний алгоритм дій при зіткненні з випадками жорстокого поводження з дитиною; обирати методи профілактичної роботи відповідно до конкретного випадку; розробляти власний план профілактичної роботи та окремих заходів у сфері попередження жорстокого поводження з дітьми (на рівні групи дітей, класу, школи, тощо).

Заняття курсу проводяться у вигляді рольових ігор, методу кейсів (проблемних ситуацій), мозкового штурму (брейнстромінг), дискусій, роботи з текстами, ситуативних задач тощо. З метою активізації

навчальної діяльності фахівців соціальної сфери, розвитку аналітичних здібностей, уміння працювати в групі використовується метод аналізу конкретних ситуацій, який дозволяє виконувати діагностичну функцію, проектує засоби, необхідні для перевірки припущення й досягнення прогнозованого результату, оцінює й формує нові завдання.

Значне місце у підготовці фахівців соціальної сфери до роботи з дітьми, які зазнали насильства у сім'ї посідає тренінг «Попередження жорстокого поводження з дітьми». Метою тренінгу є надання фахівцям соціальної сфери базових знань з питань попередження та подолання насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми, а також відпрацювання навичок виявлення прихованих форм зазначених явищ у межах їхньої професійної діяльності.

На семінарі-тренінзі вирішуються наступні завдання:

- підвищити у фахівців рівень знань щодо проблем, пов'язаних з насильством в сім'ї та жорстоким поводженням з дітьми;
- обговорити важливі та суперечливі питання щодо сутності та причин феномену насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми; видів насильства, а також індикаторів, за якими насильство можна виявити на ранніх етапах; наслідків насильства для всіх його учасників та суспільства в цілому;
- ознайомитись із законодавчою базою з питань попередження насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми, а також сутністю та роллю мультидисциплінарного підходу до попередження та протидії насильству в сім'ї та жорсткому поводженню з дітьми;
- отримати інформацію про різноманітні установи та організації, що працюють у сфері попередження та подолання насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми;
- визначити особливості первинної, вторинної та третинної профілактики насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми;
- розглянути зміст та форми роботи з особами, які потерпіли від насильства в сім'ї, та жорстокого поводження з дітьми, а також з агресорами; відпрацювати алгоритм роботи з випадком під час розгляду реальних ситуацій вчинення насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми.

Тренінг є одним з найбільш ефективних методів навчання. Його структура включає вправи, спрямовані на актуальність знань фахівців; надання нової інформації; вправи спрямовані на набуття необхідних навичок та їх впровадження, що забезпечує краще засвоєння майбутніми фахівцями нових знань та спроможність використовувати набуті навички в своїй професійній діяльності з дітьми, що зазнали насильства у сім'ї.

Курс «Соціально-педагогічна робота з дітьми, які зазнали насильства у сім'ї» містить низку завдань для самостійної роботи, яка спрямована на формування у фахівців соціальної сфери здатності до самостійної діяльності, творчого підходу до розв'язання різноманітних

проблем у роботі з дітьми, які зазнали насильства у сім'ї, у своїх силах, прагнення до самовдосконалення, до самоосвіти.

Результатами опанування курсу повинні стати знання про поняття «насильство», причини та види насильства; нормативно-правову базу державної допомоги дітям, які зазнали насильства у сім'ї; державну допомогу в закладах системи соціального захисту населення, освіти, охорони здоров'я та соціальних служб; технології роботи з дітьми, які зазнали насильства у сім'ї; базові навички спілкування з батьками та піклувальниками дитини, постраждалої від жорстокого поводження; практичні технології профілактики жорстокого поводження з дітьми та насильницької поведінки.

Таким чином, підготовка фахівців соціальної сфери до роботи з дітьми, які зазнали насильства у сім'ї може бути здійснена через впровадження у курс «Соціально-педагогічна робота з дітьми, які зазнали насильства у сім'ї», який сприяє підвищенню професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери.

Список використаної літератури

1. Сушик Н. Сутність, види, фактори виникнення насильства над дітьми в сім'ї / Н. Сушик // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Дитинство без насилля: суспільство, школа і сім'я на захисті прав дітей» (м. Тернопіль, 29–30 квітня 2014 р.). – Тернопіль, 2014. – С. 319–324. **2. Попередження, виявлення і подолання випадків насильства та жорстокого поводження з дітьми: методичний посібник для освітян / Авт.: Журавель Т. В., Кочемировська О. О., Ясеновська М. Е. / За заг. ред. Безпалько О. В. – К. : ТОВ «К.І.С.», 2010. – 242 с. **3. Беленька Г. В.,** Мордоус І. О. Інтегроване навчання: навч.-метод. посібник для аспірантів та магістрантів / Г. В. Беленька, І. О. Мордоус. – К. : НПУ, 2003. – 116 с.**

Юрків Я. І. Підготовка фахівців соціальної сфери до роботи з дітьми, які зазнали насильства у сім'ї

У статті розглядається підготовка фахівців соціальної сфери до роботи з дітьми, що зазнали насильства у сім'ї, яка спрямована на: врахування змісту професійної діяльності фахівця з дітьми постраждалими від насильства у сім'ї, що знаходить відображення у поєднанні методів навчання; актуалізація рефлексивної здатності фахівців соціальної сфери як суб'єктів фахової підготовки. Розкриваються особливості підготовки фахівців соціальної сфери під час вивчення курсу «Соціальна робота з дітьми, які зазнали насильства у сім'ї».

Ключові слова: підготовка фахівців соціальної сфери, дитина, що зазнала насильства у сім'ї, насильство, сім'я, жорстоке поводження, профілактика.

Юрків Я. І. Підготовка спеціалістів соціальної сфери к работе с дітьми, підвергшихся насилью в семье

В статті розглядається підготовка спеціалістів соціальної сфери к работе с дітьми, підвергшихся насилью в семье, которая направлена на: учет содержания профессиональной деятельности специалиста социальной сферы с дітьми пострадавшими от насилья в семье, что находит свое отражение в сочетании методов обучения; актуализация рефлексивной способности спеціалістів как субъектов профессиональной подготовки. Раскрываются особенности подготовки спеціалістів соціальної сфери во время изучения курса «Соціальна робота с дітьми, підвергшимся насилью в семье».

Ключевые слова: підготовка спеціалістів соціальної сфери, ребенок, підвергшейся насилью в семье, насилье, семья, жестокое обращение, профилактика.

Yurkiv Yu. Training of Social Specialists to Work with Children who Have Been Subjected to Domestic Violence

The article deals with the preparation of specialists from the social sphere to work with children who have been subjected to violence in the family, which is aimed at: taking into account the content of the professional work of a specialist with children affected by domestic violence, which is reflected in the combination of teaching methods; actualization of the reflexive ability of specialists of the social sphere as subjects of professional training. The peculiarities of preparation of specialists of social sphere during the course "Social work with children who have been subjected to domestic violence" are revealed.

Key words: training of specialists in the social sphere, child victimized by violence in the family, violence, family, ill-treatment, prevention.

Стаття надійшла до редакції 22.05.2017 р.

Прийнято до друку 27.06.2017 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Харченко С. Я.